

בעניין חשיבות השתיקה

איתא בגמרא (בבא בתרא טו.) בנוגע למיתת משה, "וימת שם משה עבד ה' - אפשר משה (מת) וכתב וימת שם משה? אלא, עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר"י, ואמרי לה ר' נחמיה; אמר לו ר"ש: אפשר ס"ת חסר אות אחת? וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה! אלא, עד כאן הקדוש ברוך הוא אומר ומשה אומר וכותב, מכאן ואילך הקדוש ברוך הוא אומר ומשה כותב בדמעה, כמו שנאמר להלן: ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו."

הגמרא הזאת מזכירה לי איך לפעמים קשה להיפרד מהמורים ומנהיגים שלנו, שבמשך חייהם הראו לנו את רצון השם וללכת בדרכיו. כמו משה, בכל דור יש אנשים מיוחדים שנבחרו למשימה הגדולה להנחות ולהוביל את הדור שלהם בדרכי השם, ולשמש כחוליה נחוצה בשרשרת התורה. אפילו אחר פטירתם, כל מה שהם עשו בחייהם, השפעתם עלינו, גם בענייני תורה, וגם בהתנהגותם ובמדותיהם, חיים וממשיכים אתנו ומסורים לבנינו ולבני בנינו עד עולם.

בסוף חייו של רבנו, זכיתי לשבת וללמוד אתו כל יום כשהייתי בחור בישיבת רבנו יצחק אלחנן. כל בוקר למדתי אתו באורך שעתיים - והוא אף פעם לא היה חסר בישיבה, אפילו בתקופת חורף באמצע סופת שלג, תמיד היה מוכן ללמד תורה לתלמידיו.

כל מי שהכיר אותו ידע שהתורה הקדושה נשאה והדריכה אותו בכל היבט חייו. הוא גם ראה את עצמו כקישור ישיר מעולם התורה של פעם שנחרב על ידי הנאצים ימח שמו. בגלל זה, הוא ראה בכך את חובתו להמשיך את המסורת הזאת לדור הבא - אף כי היו שונים בדעותיהם, לבושם, והשקפתם.

במאמר זה רציתי להתרכז באחת ממידותיו - שתיקה - שלדעתי מגלמת באופן הטוב ביותר את רבנו, ואיך הוא חי את חייו. כתוב בפרקי אבות (א: יז) "שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה; ולא המדרש הוא העיקר, אלא המעשה..." כל מי שהכיר את רבנו ידע שהוא לא דבר הרבה, וכשהוא אמר משהו, זה תמיד היה בכוונה ובזהירות גדולה.

במשנה זה רבו השאלות. אחת מהן היא למה דווקא שתיקה היא המידה ש"טובה לגוף"? למה מדות אחרות כמו הקשבה או לימוד תורה אינן טובות לגוף?

המהר"ל בספרו "דרך חיים" על מסכת אבות מסביר את היתרון של שתיקה:

במה שהאדם בעל גוף יפה לו השתיקה. וזה כי הדיבור הוא הנפש המדברת, אשר נפש המדברת הוא כוח גופני, שהדיבור כוח גופני, ואינו שכלי לגמרי. לכך ראוי לו השתיקה, שלא יבוא לידי טעות ושבוש. כי כאשר הוא פועל בכוח דיבורי, מבטל כוח השכלי, לכך ישתוק, ויהיה פועל בכוח השכלי אשר אינו גופני כמו שהוא כוח הדיבור, שלא ימלט מן הטעות.

לפי המהר"ל, שתיקה פועלת כאמצעי מניעה או הגנה לדיבור שהוא כח גופני, ואז אינו שכלי. וכאשר שהאדם אינו בשלטון השכל, זה עלול להוביל לכל מיני תוצאות...

יש להביא ראיה לדברי המהר"ל מספר משלי (יו, כא) שכתוב, "חושך אמריו יודע דעת ויקר רוח איש תבונה." שלמה המלך רצה להורות לנו שמי שהוא "יודע דעת" תמיד יודע להמנע מדיבור, והוא שותק כדי להיות תחת שלטון השכל.

ענין זה גם קשור לסוף משנתנו שבה כתוב "כל המרבה דברים מביא חטא." לפי המהר"ל, כאשר אדם מרבה דברים, הנפש המדברת פועלת אצלו בקשר לחומר, ואז הוא מרבה דברים בלי לחשוב משום שהוא לא תחת כח השכל. אבל כשאדם מונע הדיבור, כח השכל שלו אינו מוטבע בחומר, רק נבדל ממנו, ולפיכך אינו מדבר הרבה משום שהשכל הנבדל אצלו עיקר.

אנחנו מוצאים את סכנה הגדולה שלא להיות תחת כח השכל בהרבה מקומות בחז"ל. כתוב בגמרא (סנהדרין קא.) "הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר... מביא רעה לעולם, מפגי שהתורה חוגרת שק ואומרת לפניו, רבש"ע עשוני בניך ככנור שמנגנים בו לצים." לפי הגמרא, דבר זה נחשב הפסד כי הכינור הוא הפך התורה, שעיקרה היא המחשבה והשכל, כאשר עיקר הזמר הוא בפה. וכשאדם קורא את התורה ככה, הוא מראה שהתורה היא רק דברים שנאמרים בפה, ואין בהם חכמה כלל. אבל כשאדם אינו מדבר, הוא יכול לחשוב מחשבה עמוקה. אז מי

שהוא עושה את התורה כמין זמר (כמו דיבור ההפך מן השכל) עלול לבא לביטול תורה ודברים בטלים. יש הרבה שחולקים על זה, דווקא בנוגע להקשר בין תלמוד תורה ושירה, אבל א"א להאריך בזה כאן.

הרבי מליובאוויטש בספרו "ביאורים לפרקי אבות" מסביר את משנתנו ואת הגמרא המצוטטת לעיל בצורה דומה:

כאשר לימוד התורה הוא מתוך "שתיקה" - ביטול ועונה, הרי זה אמצעי לבטל ולהכניע את ה"גוף" - את יצר הרע ונפש הבהמית. וכפי שאמרו חז"ל (קידושין לב.), "אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא - נימוח, ואם ברזל הוא - מתפוצץ, שנאמר הלא כה דברי כאש נאום השם, וכפטיש יפוצץ סלע". כלומר: כשאדם מרגיש שהתורה היא תורת השם, ולימודו הוא בבחינת "תען לשוני אמרתך" (תהלים קיט), כאדם העונה אחר הקורא, מתוך ביטול, אז התורה התורה היא בבחינת "דברי כאש", והיא מבטלת ומכניעה את היצר. אמנם ישנם דרכים ואופנים אחרים להכניע את יצר הרע (על ידי תענית וצום, כמו דכתיב "לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע"), אולם הדרך הטובה ביותר היא "שתיקה" שהיא לימוד התורה מתוך ביטול ועונה. "היוצא מזה הוא שלפי הרבי, יש קשר ישיר בין שתיקה לענווה, לימוד התורה, והסרת היצר הרע.

הרבה טוענים שיש בעיה גדולה במשנתנו. הנה לשון המדרש שמואל:

וכי תאמר שצריך לאדם לדבר עם בני אדם כדי שיאהבוהו האנשים מצד ידיעתו ויקרבוהו ויועילוהו לזה השיב כי לא המדרש הוא העיקר אלא המעשה ומעשיו יקרבוהו ומעשיו ירחיקוהו... כלומר אף אם כפי השכל האנושי עיקר השגת החכמה תהיה בדבור, כי שואל ומשיב ומתווכח עם כל זה אין האמת כך רק הסייג של החכמה להשיגה היא השתיקה, ולכן היה אומר בנו של רבן גמליאל כל ימי גדלתי בין החכמים, ואף אם בענין החכמה היה נראה כי לא מצאתי לה טוב אלא מהדבור, על כן אמר שהוא להפך ולא מצא לגוף טוב משתיקה. ומה שהקדים הסייג ואמר סייג לחכמה שתיקה, וכפי סדר החלוקות האחרות היה לו לומר שתיקה סייג לחכמה, הכוונה להודיענו ולהשמיענו חרוש גדול... הסייג של החכמה היא

השתיקה לשלול שזו היא הסייג לחכמה ולא דבר אחר (שם ג יז).

לכן, המשנה אומרת שהדרך הכי טוב להתנהג ולהיות אהוב על ידי אחרים היא השתיקה - למרות הניגוד האינטואיטיבי.

אבל מאידך, כתוב בספר אורחות צדיקים (שער השתיקה), שלפעמים זה לא טוב לשתוק:

ולפעמים שהשתיקה רעה, כדכתיב "ענה כסיל כאיולתו פן יהיה חכם בעיניו (משלי כ"ו)", בדברי תורה, אם רואה שהכסילים מלגלגים על דברי חכמים, יענה להשיבם מטעותם, שלא יהיו חכמים בעיניהם, אם רואה אדם עובר עבירה ימחה בידו ויוכיחהו...

אז לפי מה הבאנו לעיל, יש חשיבות רבה במידת השתיקה בעקבות היתרונות הרבים שהיא מציעה עבור הפרט. אני מתפלל שנוזק כלנו ללכת בדרכי רבנו, וללמוד ממעשיו - לעבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב.